

Өтеген ОРАЛБАЕВ

АҚЫН, ЗАМАН ЖӘНЕ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ЖАУАПКЕРШІЛІК

Автор в статье говорит о творческой ответственности поэта перед эпохой, о его отражении в его творчестве и делает анализ о впечатлениях читателей.

Yazar şairin zaman önündeki sorumluluğu ve onun kendi eserlerinde boy göstermesiyle okuyucularına tesir ettiğini örneklerle değerlendiliyor.

Атақты әдебиетші ғалым, академик Зейнолла Қабдолов жазушы Әбіш Кекілбаевтың кейінгі жылдар бедерінде жазып, жариялаған «Дүниеғапыл» жыр жинағын оқығанда жазған өзінің «Таланттың тағы бір қыры» деген шағын ғана бірақ үлкен мәні бар мақаласында: «Көне заман ойшылдары өздерінің ұлылығын мойындағанда немесе мойындатқанда: біз өзімізге дейінгі ұлылардың иығында тұрмыз, қалай ұлы болмайық дейді екен. Сол секілді қазіргі ең жас ақындардың өзі бас ақындардың иығында тұр. Олар өлең өрімін (инструментовкасын) бұрынғылар жетілдіріп жеткізген биіктен бастап кетеді. Өнерін содан әрі қарай өрбітеді» [1, 5], – деп, Абай айтқан «алдыңғы толқын ағалар мен кейінгі толқын інілер» арасындағы мәңгілік байланыс пен өзара қарым-қатынастың өнер тіні, өлең жібі арқылы одан әрі өріліп жатқанын орынды көрсеткен.

Әрине, кез келген ақын өзінен бұрын ғұмыр кешкен ақынның сұлу тағдырын ғана емес, сырбаз өлеңін де өзіне үлгі-нұсқа тұтады. Ақынның ақындығы сонда, ол өзінен бұрын айтылған ойлар мен теңеулердің тасасында қалмай, немесе содан қара үзіп шығып кете алмай, шідерленген шабыттың еркіне мойынұсынса ол ақын абыройлы асқар биікке шыға алмайды. Өзін ақын атаған әрбір талант ең алдымен туған еліне қарыздар, ал туған елі ақынын алақанға сала алмаса ол да қасірет:

Саяқтанса, үйіріңе қу да кел,
Оңайлықпен сына қоймас сындағы ер.
Бүгін балаң, ертең данаң сол шығар,
Ақыныңа мейірімді бол, туған ел, -

деп жырлаған Тұманбай Молдағалиевтің жан сырын ақындар гвардиясының кез келген өкіліне арналған жыр деп қабылдау керек [2].

Өлең атты қасиетті мекеннен қара үзіп шығып, халықтың көз алдында азаматтық пен адамдықтың ақ туын көтеруге ұмтылған пенденің кей кезде шалқып, кей кезде еркелеп, ал енді бірде өзінің мәңгілік майданын көптің алдына жарқыратып жайып салатын жандар былай деп жазса, оның да артықтығы бола қоймас.

«Поэзияда азаматтық әуеннің басымдығы, көркемдік түйіндеулерге ойысқандық, адамның ішкі әлемін аша түсуге машықтану, заман алдындағы

жауапкершілікті сезіну тәрізді сипаттар, барған сайын бой көрсете түсуде» деп жазды ақын-ғалым Сағынғали Сейітов кезінде жастар поэзиясын талдау мақаласында [3].

Қаламгердің заман алдындағы жауапкершілігі дегенде, оның шығармаларындағы шыншылдық пен көркемдік, идеялық және тақырыптық ізденістер сол ақынның жеке шаруасы ғана емес, яғни жеке адамның жалпыға ұмтылған, жалпының жалқыға игі әсер етер ықпалы түсініледі. Бұл бағытқа келгенде, ақын Оразалин ежелден өзінің заман алдындағы ақындық жауапкершілігін терең сезінген және сол сезінуді өлең арқауын құрауда әркез есінен шығармаған, иығына түскен әлеуметтік жүкті көтерудегі азаматтық тұлғасын аласартпаған ақын.

Ақынның ең алдымен өзін іздеуі, өзінің қоғамдағы орнын іздеуі бір қарағанда махаббатқа астасқан сырдай болып көрінсе, үңіле қарағанда ақынның заман тынысын сезінуге деген тынбас талпынысы жырларынан айқын аңғарылады. Осылайша өзін өмірден іздеген ақын бірте-бірте, уақыт өте келе жаңа биік, жаңа арналардан өзін көрсете бастады. Ақындық алып-ұшпа сезім мен көңіл-күй енді байсал тартып, ақылмен суарылып, қаламгер халықтық аудитория алдындағы сөзін бұрынғыдан да көркемірек, бұрынғыдан да тегеурінділеу шабытпен жырлауға көшті:

Ел сүйсе ақбоз аттай заулар бағың,
Еріңе сақ бол, інім, аудармағын.
Жер шеті тірелмейді Алатауға,
Ұмытпа! Таулардан соң таулар барын.

Ел-ана тең көргенмен балаларын,
Ел атын асқақтатар дана, дарын.
Жер беті таусылмайды Сарыарқамен,
Ұмытпа! Даладан соң дала барын.

Замана төккенімен көп ызғарын,
Ел-ана санайды ұлдың егіз бәрін.
Жер шеті шектелмейді Атыраумен,
Ұмытпа! Теңізден соң теңіз барын.

Кеңесіп, келіскенмен тәмәм дарын,
Ала алмай келеді ойдың қамалдарын.
Соғады сағат тілі Мәңгілікке,
Ұмытпа! Адамнан соң адам барын.

Қай ақын тауыса алған жыр ғып бәрін,
Сарқып айт, сарайыңда сыр бұқпағын.

Саналар шарқ ұруда шартарапқа,
Ұмытпа! Құрлықтан соң құрлық барын.

Аптықпа! Айт дегенде – асырмағын,
Шаптықпа! «Шатағыңды» жасырмағын.
Анығын айтады әлі тарих өзі,
Ұмытпа! Ғасырдан соң ғасыр барын.

Шулайды... тарқамайды алаңдарым,
Зулайды... жеткізбейді замандарым.
Мынау ұлы дүние – тұтас, бүтін,
Ұмытпа! Ғаламнан соң ғалам барын.

Тыңдайды бейтаныс та, таныстарың,
Естиді аш-арығың, арыстарың.
Он сегіз мың ғаламың – көз бен құлақ,
Ұмытпа!
Құдай барын...
Ғарыш барын...

Ақынды заман тәрбиелейді, уақыт өсіреді. Қаламгердің ішкі жан-дүниесінің азаматтық алғырлығы, уақыт пен кеңістік алдындағы адамдық парызы мен жауапкершілігін терең сезінуі оның ой-өрісі мен рухани кемелденуінің негізін салады. Осы тұрғыдан келгенде, Нұрлан Оразалин заман тынысын, оның адамзатқа тигізер ықпалы мен әрекетін, әсері мен тәлімін о бастан зарделей білген ақын.

Жалпы қазақ өлеңінің арғы дәуірден бастау алатын көне соқпағы мен сартап сүрлеуін шолу ретінде болса да еске түсіру – қазақ жырының мәңгілік қуаты мен құнарының қайдан шығып, қалай жеткенін аз да болса еске түсіру. Қай заманда да қаламгердің халық алдындағы, өз уақыты алдындағы үлкен жауапкершілігін сезінуі қажеттігін еске салу. «Қолына қалам ұстаған зиялы қауым М.Әуезов шығармашылығынан нәр алып, Мұхандай халқы мен Отаны алдындағы жауапкершіліктен таймауы тиіс, өз елі мен халқының болашағына қызмет істеуі керек», – дейді Елбасымыз Нұрсұлтан Назарбаев [4].

Ақынның заман алдындағы жауапкершілігі оның шығармаларында жан-жақты көрініп жатуы ләзім. Сондықтан да ақынның әрбір өлеңі, мейлі ол таза лирикалық тонда болсын, мейлі ол азаматтық пафосты болсын, мейлі ол сүйген жар мен сүйікті ата-анаға арналсын, онда азаматтық жауапкершілік реңі көрініп тұруы шарт. Сонда ғана ол ақын жауапкершілігін сезіндіріп, сол арқылы оқырманын қапысыз иландырып, сендіріп тұрмақ.

Ө.Оралбаев. Ақын, заман және шығармашылық..

ӘДЕБИЕТТЕР

1. *Кекілбаев Ө.* «Дүниеғайыл» өлеңдер кітабына жазылған алғысөз. А., «Арыс» баспасы, 1999.
2. *Молдағалиев Т.* Жиырма бесінші көктем (жыр кітабы), А., Жазушы», 1980 жыл, 179-б.
3. *Сейітов С.* Өлең өлкесінде, А., «Жазушы», 1984 жыл, 243-б.
4. *Назарбаев Н.* Қалың елім, қазағым, Алматы, «Өнер», 1998. 278-б.

REZUME

ORALBAYEV U. (Astana)
ERA, POET AND CREATIVE RESPONSIBILITY

Author of the article speaks of the creative responsibility of the poet before the time of his reflection in his work and makes the analysis of impressions readers.